

॥ नादबिन्दूपनिषत् ॥

॥ नादबिन्दूपनिषत् ॥
(ऋग्वेदीय योगोपनिषत्)

वैराजात्मोपासनया सञ्जातज्ञानवह्निना ।
दग्ध्वा कर्मत्रयं योगी यत्पदं याति तद्भजे ॥

ॐ वाङ्मे मनसि प्रतिष्ठिता । मनो मे वाचि प्रतिष्ठितम् ।
आविरावीर्म एधि । वेदस्य मा आणीस्थः श्रुतं मे मा
प्रहासीः ।
अनेनाधीतेनाहोरात्रान्सन्दधामि ।
ऋतं वदिष्यामि । सत्यं वदिष्यामि ।
तन्मामवतु । तद्वक्तारमवतु ।
अवतु मामवतु वक्तारम् ॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ अकारो दक्षिणः पक्ष उकारस्तूत्तरः स्मृतः ।
मकारं पुच्छमित्याहुरर्धमात्रा तु मस्तकम् ॥ १ ॥
पादादिकं गुणास्तस्य शरीरं तत्त्वमुच्यते ।
धर्मोऽस्य दक्षिणश्चक्षुरधर्मो योऽपरः स्मृतः ॥ २ ॥
भूर्लोकः पादयोस्तस्य भुवर्लोकस्तु जानुनि ।
सुवर्लोकः कटीदेशे नाभिदेशे महर्जगत् ॥ ३ ॥
जनोलोकस्तु हृद्देशे कण्ठे लोकस्तपस्ततः ।
भुवोर्ललाटमध्ये तु सत्यलोको व्यवस्थितः ॥ ४ ॥
सहस्रार्णमतीवात्र मन्त्र एष प्रदर्शितः ।
एवमेतां समारूढो हंसयोगविचक्षणः ॥ ५ ॥
न भिद्यते कर्मचारैः पापकोटिशतैरपि ।
आग्नेयी प्रथमा मात्रा वायव्येषा तथापरा ॥ ६ ॥
भानुमण्डलसंकाशा भवेन्मात्रा तथोत्तरा ।
परमा चार्धमात्रा या वारुणीं तां विदुर्बुधाः ॥ ७ ॥
कालत्रयेऽपि यत्रेमा मात्रा नूनं प्रतिष्ठिताः ।
एष ओङ्कार आख्यातो धारणाभिर्निबोधत ॥ ८ ॥
घोषिणी प्रथमा मात्रा विद्युन्मात्रा तथाऽपरा ।

पतङ्गिनी तृतीया स्याच्चतुर्थी वायुवेगिनी ॥ ९ ॥
 पञ्चमी नामधेया तु षष्ठी चैन्द्रयभिधीयते ।
 सप्तमी वैष्णवी नाम अष्टमी शाङ्करीति च ॥ १० ॥
 नवमी महती नाम धृतिस्तु दशमी मता ।
 एकादशी भवेन्नारी ब्राह्मी तु द्वादशी परा ॥ ११ ॥
 प्रथमायां तु मात्रायां यदि प्राणैर्वियुज्यते ।
 भरते वर्षराजासौ सार्वभौमः प्रजायते ॥ १२ ॥
 द्वितीयायां समुत्क्रान्तो भवेद्यक्षो महात्मवान् ।
 विद्याधरस्तृतीयायां गान्धर्वस्तु चतुर्थिका ॥ १३ ॥
 पञ्चम्यामथ मात्रायां यदि प्राणैर्वियुज्यते ।
 उषितः सह देवत्वं सोमलोके महीयते ॥ १४ ॥
 षष्ठ्यामिन्द्रस्य सायुज्यं सप्तम्यां वैष्णवं पदम् ।
 अष्टम्यां ब्रजते रुद्रं पशूनां च पतिं तथा ॥ १५ ॥
 नवम्यां तु महर्लोकं दशम्यां तु जनं ब्रजेत् ।
 एकादश्यां तपोलोकं द्वादश्यां ब्रह्म शाश्वतम् ॥ १६ ॥
 ततः परतरं शुद्धं व्यापकं निर्मलं शिवम् ।
 सदोदितं परं ब्रह्म ज्योतिषामुदयो यतः ॥ १७ ॥
 अतीन्द्रियं गुणातीतं मनो लीनं यदा भवेत् ।
 अनूपमं शिवं शान्तं योगयुक्तं सदा विशेत् ॥ १८ ॥
 तद्युक्तस्तन्मयो जन्तुः शनैर्मुञ्चेत्कलेवरम् ।
 संस्थितो योगचारेण सर्वसङ्गविवर्जितः ॥ १९ ॥
 ततो विलीनपाशोऽसौ विमलः कमलाप्रभुः ।
 तेनैव ब्रह्मभावेन परमानन्दमश्नुते ॥ २० ॥
 आत्मानं सततं ज्ञात्वा कालं नय महामते ।
 प्रारब्धमखिलं भुञ्जन्नोद्वेगं कर्तुमर्हसि ॥ २१ ॥
 उत्पन्ने तत्त्वविज्ञाने प्रारब्धं नैव मुञ्चति ।
 तत्त्वज्ञानोदयादूर्ध्वं प्रारब्धं नैव विद्यते ॥ २२ ॥
 देहादीनामसत्त्वात्तु यथा स्वप्नो विबोधतः ।
 कर्म जन्मान्तरीयं यत्प्रारब्धमिति कीर्तितम् ॥ २३ ॥
 तत्तु जन्मान्तराभावात्पुंसो नैवास्ति कर्हिचित् ।
 स्वप्नदेहो यथाध्यस्तस्तथैवायं हि देहकः ॥ २४ ॥
 अध्यस्तस्य कुतो जन्म जन्माभावे कुतः स्थितिः ।
 उपादानं प्रपञ्चस्य मृद्गाण्डस्येव पश्यति ॥ २५ ॥
 अज्ञानं चेति वेदान्तैस्तस्मिन्नष्टे ऋ विश्वता ।
 यथा रज्जुं परित्यज्य सर्पं गृह्णाति वै भ्रमात् ॥ २६ ॥
 तद्वत्सत्यमविज्ञाय जगत्पश्यति मूढधीः ।

रज्जुखण्डे परिज्ञाते सर्परूपं न तिष्ठति ॥ २७ ॥
 अधिष्ठाने तथा ज्ञाते प्रपञ्चे शून्यतां गते ।
 देहस्यापि प्रपञ्चत्वात्प्रारब्धावस्थितिः कृतः ॥ २८ ॥
 अज्ञानजनबोधार्थं प्रारब्धमिति चोच्यते ।
 ततः कालवशादेव प्रारब्धे तु क्षयं गते ॥ २९ ॥
 ब्रह्मप्रणवसन्धानं नादो ज्योतिर्मयः शिवः ।
 स्वयमाविर्भवेदात्मा मेघापायेऽशुमानिव ॥ ३० ॥
 सिद्धासने स्थितो योगी मुद्रां सन्धाय वैष्णवीम् ।
 शृणुयाद्दक्षिणे कर्णे नादमन्तर्गतं सदा ॥ ३१ ॥
 अभ्यस्यमानो नादोऽयं बाह्यमावृणुते ध्वनिम् ।
 पक्षाद्विपक्षमखिलं जित्वा तुर्यपदं व्रजेत् ॥ ३२ ॥
 श्रूयते प्रथमाभ्यासे नादो नानाविधो महान् ।
 वर्धमानस्तथाभ्यासे श्रूयते सूक्ष्मसूक्ष्मतः ॥ ३३ ॥
 आदौ जलधिमूतभेरीनिर्झरसम्भवः ।
 मध्ये मर्दलशब्दाभो घण्टाकाहलजस्तथा ॥ ३४ ॥
 अन्ते तु किङ्किणीवंशवीणाभ्रमरनिःस्वनः ।
 इति नानाविधा नादाः श्रूयन्ते सूक्ष्मसूक्ष्मतः ॥ ३५ ॥
 महति श्रूयमाणे तु महाभेर्यादिकध्वनौ ।
 तत्र सूक्ष्मं सूक्ष्मतरं नादमेव परामृशेत् ॥ ३६ ॥
 घनमुत्सृज्य वा सूक्ष्मे सूक्ष्ममुत्सृज्य वा घने ।
 रममाणमपि क्षिप्तं मनो नान्यत्र चालयेत् ॥ ३७ ॥
 यत्र कुत्रापि वा नादे लगति प्रथमं मनः ।
 तत्र तत्र स्थिरीभूत्वा तेन सार्धं विलीयते ॥ ३८ ॥
 विस्मृत्य सकलं बाह्यं नादे दुग्धाम्बुवन्मनः ।
 एकीभूयाथ सहसा चिदाकाशे विलीयते ॥ ३९ ॥
 उदासीनस्ततो भूत्वा सदाभ्यासेन संयमी ।
 उन्मनीकारकं सद्यो नादमेवावधारयेत् ॥ ४० ॥
 सर्वचिन्तां समुत्सृज्य सर्वचेष्टाविवर्जितः ।
 नादमेवानुसंदध्यान्नादे चित्तं विलीयते ॥ ४१ ॥
 मकरन्दं पिबन्भृङ्गो गन्धान्नापेक्षते तथा ।
 नादासक्तं सदा चित्तं विषयं न हि काङ्क्षति ॥ ४२ ॥
 बद्धः सुनादगन्धेन सद्यः संत्यक्तचापलः ।
 नादग्रहणतश्चित्तमन्तरङ्गभुजङ्गमः ॥ ४३ ॥
 विस्मृत्य विश्वमेकाग्रः कुत्रचिन्न हि धावति ।
 मनोमत्तगजेन्द्रस्य विषयोद्यानचारिणः ॥ ४४ ॥
 नियामनसमर्थोऽयं निनादो निशिताङ्कुशः ।

नादोऽन्तरङ्गसारङ्गबन्धने वागुरायते ॥ ४५ ॥
अन्तरङ्गसमुद्रस्य रोधे वेलायतेऽपि च ।
ब्रह्मप्रणवसंलग्ननादो ज्योतिर्मयात्मकः ॥ ४६ ॥
मनस्तत्र लयं याति तद्विष्णोः परमं पदम् ।
तावदाकाशसङ्कल्पो यावच्छब्दः प्रवतते ॥ ४७ ॥
निःशब्दं तत्परं ब्रह्म परमात्मा समीर्यते ।
नादो यावन्मनस्तावन्नादान्तेऽपि मनोन्मनी ॥ ४८ ॥
सशब्दश्चाक्षरे क्षीणे निःशब्दं परमं पदम् ।
सदा नादानुसन्धानात्संक्षीणा वासना भवेत् ॥ ४९ ॥
निरञ्जने विलीयेते मनोवायू न संशयः ।
नादकोटिसहस्राणि बिन्दुकोटिशतानि च ॥ ५० ॥
सर्वे तत्र लयं यान्ति ब्रह्मप्रणवनादके ।
सर्वावस्थाविनिर्मुक्तः सर्वचिन्ताविवर्जितः ॥ ५१ ॥
मृतवत्तिष्ठते योगी स मुक्तो नात्र संशयः ।
शङ्खदुन्दुभिनादं च न श्रुणोति कदाचन ॥ ५२ ॥
काष्ठवज्जायते देह उन्मन्यावस्थया ध्रुवम् ।
न जानाति स शीतोष्णं न दुःखं न सुखं तथा ॥ ५३ ॥
न मानं नावमानं च संत्यक्त्वा तु समाधिना ।
अवस्थात्रयमन्वेति न चित्तं योगिनः सदा ॥ ५४ ॥
जाग्रन्निद्राविनिर्मुक्तः स्वरूपावस्थतामियात् ॥ ५५ ॥
दृष्टिः स्थिरा यस्य विना सदृश्यम्
वायुः स्थिरो यस्य विना प्रयत्नम् ।
चित्तं स्थिरं यस्य विनावलम्बम्
स ब्रह्मतारान्तरनादरूपः ॥ ५६ ॥
इत्युपनिषत् ॥
ॐ वाङ्मे मनसीति शान्तिः ॥
इति नादबिन्दूपनिषत्समाप्ता ॥

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
Last updated June 21, 1999